

บทที่ 4

จิตนิยม: จิตเป็นสิ่งเดียวที่มีอยู่จริง

แนวคิดสำคัญ

จิตเป็นสิ่งเดียวที่มีอยู่จริงเป็นธรรมชาติของแก่นักคิดที่เรียกกันว่า “จิตนิยม” (IDEALISM) ซึ่งถือว่าจิตเป็นสภาวะนามธรรมที่มีอยู่จริง เป็นจริงสูงสุดและสำคัญกว่าวัตถุ ได้แก่ จิตนิยมอัครวิสัย จิตนิยมอัครวิสัย จิตนิยมวัตถุนิสัย

จุดประสงค์การเรียนรู้

จุดประสงค์ปลายทาง

มีความรู้ความเข้าใจถึงแนวคิดที่ว่าจิตเป็นสิ่งเดียวเท่านั้นที่มีอยู่จริง และสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏอยู่นั้นเป็นผลจากจิต

จุดประสงค์นำทาง

1. อธิบายลักษณะของจิตนิยมอัครวิสัยได้
2. อธิบายลักษณะของจิตนิยมอัครวิสัยได้
3. อธิบายลักษณะของจิตนิยมวัตถุนิสัยได้

จิตนิยมอัครวิสัย¹ (subjective idealism)

จิตนิยมอัครวิสัยถือว่าจิตเท่านั้นที่มีอยู่จริง สิ่งที่เป็นวัตถุหรือสิ่งกายภาพเป็นเพียงมโนภาพ (ideas) ซึ่งมีอยู่ในจิตของพระเป็นเจ้า นักคิดคนสำคัญ คือ จอร์จ เบิร์กเลีย์ (George Berkeley : 1685-1753) ชาวไอริช สนใจปรัชญาและวิทยาศาสตร์

สสารคืออะไร

เบิร์ตกลีย์เห็นว่าสสาร คือ กลุ่มของคุณภาพที่รวมเข้าด้วยกัน ซึ่งคุณภาพของสสารทั้งคุณภาพปฐมภูมิและทุติยภูมินั้นเป็นเพียงความคิดที่จิตสร้างขึ้น และสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่นั้นก็เพราะเป็นสิ่งที่มีรับรู้ได้ (To be is to be Perceived) ดังนั้น การกล่าวถึงสสารที่มีอยู่นอกเหนือไปจากจิตจึงเป็นเพียงแค่การสันนิษฐานที่มงงายและเกินความเป็นจริง เหตุนี้โลกภายนอกจึงไม่มี คุณภาพของโลกภายนอกก็ไม่มี ความร้อน ความสว่าง ความมืด ความหวาน ความเปรี้ยว ความหอม ความเหม็น การกินที่ ไม่กินที่ การเคลื่อนที่ การหยุดนิ่ง ความแข็ง ความอ่อน สิ่งเหล่านี้โดยความจริงแล้วไม่มี แต่ที่เราเห็นว่ามีเพราะมันเป็นความคิดที่จิตสร้างขึ้น

คุณภาพ

ถ้าเราพิจารณาให้ดีจะเห็นว่าคุณภาพปฐมภูมิของสิ่งต่างๆ นั้น มิใช่มีอยู่โดยสภาวะของตัวเอง แต่ขึ้นอยู่กับจิต เช่น

1) การกินที่ ความแข็ง การหยุดนิ่ง การเคลื่อนที่ จำนวน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นคุณภาพปฐมภูมิ มนุษย์สามารถรับรู้ได้ด้วยจิต และคุณภาพจะมีอยู่ไม่ได้ถ้าไม่มีจิตเป็นตัวการรับรู้

2) คุณภาพปฐมภูมิและคุณภาพทุติยภูมิ เราสามารถรับรู้โดยที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เหมือนกับที่ไม่สามารถแยกการรับรู้ความร้อน ความเย็นออกจากการกินที่ หรือ ไม่สามารถรับรู้การกินที่ออกจากความร้อน ความเย็น ดังนั้น เมื่อความร้อน ความเย็น เป็นสิ่งที่จิตสร้างขึ้น การกินที่ก็ต้องเป็นความคิดที่จิตสร้างขึ้น

3) อุณหภูมิแบบเดียวกัน แต่ปรากฏขึ้นกับแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน จะเห็นได้ว่าสิ่งต่างๆ เป็นเพียงความคิด ซึ่งเบิร์ตกลีย์ได้กล่าวว่า

"นั่นแสดงให้เห็นว่าสสารไม่ได้มีอยู่จริง

โลกที่เป็นสสารก็คือปรากฏการณ์

ที่ปรากฏแก่ประสาทสัมผัสซึ่งมนุษย์รับรู้ด้วยจิต

หรือเป็นความคิดที่จิตสร้างขึ้น

มนุษย์ไม่สามารถที่จะคิดถึงวัตถุ

หรือสิ่งที่แตกต่างไปจากประสาทสัมผัสหรือการรับรู้ของมนุษย์ได้"

และสิ่งที่ผ่านทางประสาทสัมผัสนี้จัดว่าเป็นสิ่งที่มีจริง ซึ่งแตกต่างจากจินตนาการที่ จิตมนุษย์สร้างขึ้นเอง ไม่มีใครรับรู้และไม่มีใครรู้ว่ามันเป็นอย่างไร ซึ่งมันไม่น่าที่จะมีอยู่ จัดว่าเป็น สิ่งที่ไม่มีความหมาย หรือถ้ามีอยู่จริงมนุษย์ก็ไม่รู้จัก เบิร์กกลีย์จึงเชื่อว่าสิ่งที่มีจริงนั้นอาศัยจิตของ พระเจ้า แต่จินตนาการนั้นอาศัยจิตมนุษย์

ความคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการรับรู้ทางประสาทสัมผัสนั้น จิตมนุษย์มิได้สร้างขึ้นเอง แต่พระเจ้าเป็นผู้คลบบันดาลให้เราเกิดความคิด และพระเจ้าเป็นสาเหตุแรกที่ทำให้มนุษย์มีความรู้สึก ทางประสาทสัมผัส โดยที่พระองค์ทรงสร้างประสาทสัมผัสไว้ในจิตมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีขอบเขต จำกัด(finite) แตกต่างจากจิตของพระเจ้าที่ไม่มีขอบเขตจำกัด(infinite)

การมีอยู่คือการถูกรับรู้

เบิร์กกลีย์ เชื่อว่ามนุษย์ที่เกิดมานั้นมีจิตที่ว่างเปล่า มนุษย์ไม่มีความรู้ติดตัวมาก่อน แม้กระทั่ง ความรู้ถึงสิ่งสากล(Universal) จนกระทั่ง เมื่อประสาทสัมผัสได้กระทบกับสิ่งภายนอก³ ความคิด (idea)ก็จะเกิดขึ้นในจิต และเมื่อทุกสิ่งถูกรับรู้แสดงว่า สิ่งเหล่านั้นมีอยู่ และมีอยู่ในความคิด ทั้งนี้ เพราะจิตมนุษย์สามารถรับรู้แต่เพียงความคิดเท่านั้น สิ่งต่างๆ ทั้งหมดจึงต้องขึ้นอยู่กับจิตมนุษย์ ทฤษฎีทางปรัชญาของเขาจึงได้เกิดขึ้นโดยมีหลักการสำคัญ คือ “การมีอยู่คือการถูกรับรู้” “Esse Est Percipi” (To be is to be perceived)

จิต (minds)

เบิร์กกลีย์ ได้แบ่งจิตออกเป็น 2 ส่วนคือ

1) จิตของพระเจ้า (Divine mind) หรือบรมจิต (Supreme mind) ซึ่งก็คือ พระเจ้า เป็นความจริงสูงสุด ไร้ขอบเขต และเป็นประธานแห่งจิตมนุษย์และสัตว์ต่างๆทั้งหลาย เบิร์กกลีย์เชื่อว่าพระเจ้า เป็นสารที่มีพลัง(active substance) มีพลังในตัวเอง ไม่ใช้วัสดุสาร ไม่มีอยู่ในโลก และเป็นสาเหตุ แห่งประสาทสัมผัสมนุษย์

2) จิตมนุษย์ เป็นจิตสาร(Spiritual Substance) เป็นแบบเดียวกับจิตพระเจ้า แต่มีขอบเขต จำกัด ซึ่งพระเจ้าทรงถ่ายทอดให้ เป็นนามธรรมที่แบ่งแยกไม่ได้ มีพลังในตัวเอง มีความสามารถ 2 ประการคือ

- (1) ได้รับความคิดถึงสิ่งนั้นๆ เรียกว่า มีความเข้าใจ(Under standing)
- (2) สร้างความคิด เรียกว่า ปีเจตนารมณ์(will) ซึ่งจิตมีอำนาจในการสร้างความคิดหรือไม่สร้าง ได้โดยชอบใจ และจิตมีอิทธิพลเหนือความคิด

ความคิด(Idea) ที่เกิดขึ้นในจิตนั้นต้องอาศัยส่วนประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ

- (1) จิต (mind)
- (2) เจตภูต(spirit) เป็นสิ่งที่มีอยู่ในนรีนคร ซึ่งมาจากพระเจ้า เป็นสิ่งที่มี กัมมันตภาพที่สามารถทำให้เกิดมโนภาพ และมโนภาพที่เกิดจากผัสสะเกิดได้ เพราะมีเจตภูตอื่นเป็นผู้สร้าง
- (3) วิญญาณ(soul) หรือ ตนเอง (Myself) ที่รับรู้สิ่งภายนอกเข้ามาในจิต

เบร์กเลีย จึงสรุปว่า สิ่งที่เป็นจริงมีอยู่อย่างเดียวคือ จิต และทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในจิต ไม่มีสิ่งใดที่นอกเหนือไปจากจิต

จิตนิยมอูตรวิสัย (transcendental idealism)

จิตนิยมอูตรวิสัยถือว่าสิ่งที่มนุษย์รับรู้ นั้น จะต้องผ่านระบบการทำงานของจิตเสียก่อน มนุษย์จะรับรู้ความจริงโดยไม่ผ่านระบบการทำงานของจิตไม่ได้ และระบบการทำงานของจิตนี้ อยู่ในระดับที่เหนือกว่าระดับประสบการณ์ เรียกว่า อูตรวิสัยญาณ หรือวิสัยญาณอูตรวิสัย (transcendental apperception) หรือ อูตรเอกภาพแห่งวิสัยญาณ (transcendental unity of apperception) นักคิดคนสำคัญคือ อิมมานูเอล คานท์(Immanuel Kant :1724-1804) เกิดที่ โคนิกสเบอร์ก ในเยอรมัน สนใจวิชาพีสิกส์ คณิตศาสตร์ ตรีโกณมิติ อภิปรัชญาและศาสนา

มนุษย์เป็นสัตว์สองโลก

คานท์ เห็นว่า มีร่างกายและประสาทสัมผัส มีปัญญา มนุษย์จึงเป็นสัตว์สองโลก คือ

1) โลกแห่งผัสสะ หรือโลกของเหตุวิสัย มนุษย์เป็นเสมือนเหมือนสิ่งอื่นๆ ในธรรมชาติ เป็นเสมือนใบไม้และเมล็ดทราย ไม่มีค่าอะไรมากกว่านั้น การกระทำของมนุษย์ที่กระทำสิ่งต่างๆ ก็ เป็นไปตามแรงปรารถนา เปรียบได้กับใบไม้ที่ถูกลมพัดซึ่งจะไปตกอยู่ ณ ที่ใดก็ขึ้นอยู่กับแรงลม ในโลกนี้มนุษย์ไม่รู้จักความแตกต่างระหว่าง “สิ่งที่ฉันอยากทำ” และ “สิ่งที่ฉันควรทำ” ไม่รู้จัก ความแตกต่างของ สัจชาติญาณและศีลธรรม

2) โลกแห่งปัญญา ซึ่งเป็นโลกของเหตุผล ในโลกแห่งอภิปภาพนี้มีมนุษย์รู้จักการใช้ความคิด ใช้ปัญญา ซึ่งทำให้มนุษย์มีอิสระ หลุดพ้นจากแรงขับแห่งความปรารถนาและสัญชาตญาณ ของร่างกาย นั่นคือมนุษย์สามารถเข้าถึงความจริงได้ด้วยปัญญา

คานท์จึงกล่าวว่า

“ดังนั้นในฐานะที่มนุษย์มีประสาทสัมผัสที่จะรับรู้

เขาคือสมาชิกของโลกแห่งผัสสะ

แต่ในฐานะที่เขาบริสุทธิ์มีการกระทำ เป็นตัวของตัวเอง

(คือมีสำนึกของตัวเอง โดยไม่ถูกกระทบจากประสาทสัมผัส)

เขาจึงเป็นสมาชิกของโลกแห่งปัญญา”

คานท์เห็นว่าโลกแห่งผัสสะนั้น ไม่ใช่สภาพที่แท้จริง เป็นเพียงโลกที่จิตของเรามีส่วนสร้าง สรรค์ขึ้น และมนุษย์รู้จักโลกผัสสะตามสภาวะที่ปรากฏต่อตัวมนุษย์เอง ด้วยเหตุผลทฤษฎี(pure Reason) อย่างไรก็ตามมนุษย์อาจจะคิดถึงโลกแห่งปัญญา ซึ่งเป็นสิ่งแท้จริงได้ ด้วยเหตุผลประยุกต์ (practical Reason)⁵

สิ่งแท้จริง

คานท์กล่าวถึงสิ่งแท้จริง(reality)ที่เขาเรียกว่า“นูเมนา” (noumena) หมายถึง ความเป็นจริง ที่อยู่เหนือประสบการณ์และเหตุผลสามัญ ซึ่งเรารู้ได้แต่เพียงว่ามี แต่ไม่อาจอธิบายได้ว่ามีสภาพ เป็นอย่างไร นูเมนาเป็นสิ่งที่ป็นจริงในตัวเอง(things-in-themselves) มนุษย์ไม่สามารถรู้จัก นูเมนาได้ แต่มันก็มีอยู่จริงเพราะมนุษย์สามารถคิดถึงได้ การรู้ถึงสิ่งแท้จริงหรือนูเมานี้ มนุษย์รู้ ผ่านโครงสร้างของสมอง(from of sensibility) ผ่านอวกาศ(space) และเวลา(time) ซึ่งเป็นกลไก อย่างหนึ่งอันเกิดจากสิ่งเร้าภายนอก คือการที่วัตถุถูกส่งมาให้ตัวมนุษย์รับรู้(object is given) โดยผ่านผัสสะ และการรับรู้ นั้นยังต้องผ่านรูปแบบของความเข้าใจ (from of understanding) 12 ประเภท(categories) ดังนั้นการรับรู้ในสิ่งแท้จริงจึงเป็นเพียงความรู้ตามโครงสร้างของสมอง นั่นคือรู้เฉพาะปรากฏการณ์(phenomena)

จิต

จิตเป็นผู้ทำหน้าที่รับรู้ เก็บความรู้สึกต่างๆ ทำหน้าที่เช่นเดียวกับกล้องถ่ายรูป ซึ่งต้องอาศัยอุปกรณ์ต่างๆ ในการรับรู้สิ่งภายนอก ในการรับรู้สิ่งภายนอกจะต้องประกอบด้วย

- 1) สิ่งในตัวเอง(thing in self) เป็นสิ่งนามธรรมที่อยู่เบื้องหลังจิต คอยบังคับให้จิตทำงาน เปรียบเหมือน ช่างภาพ
- 2) อวัยวะ เช่น ตา เปรียบเหมือนกล้องถ่ายรูป
- 3) จิต เปรียบเหมือนฟิล์ม
- 4) เพทนาการ'(sensation)เปรียบเหมือนภาพในฟิล์ม

เพทนาการเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ อยู่ในฐานะเป็นวัตถุดิบของความรู้ ซึ่งกระจัดกระจาย แยกกันอยู่ เมื่อเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันโดยการสังเคราะห์ของจิตตามรูปแบบของความเข้าใจ (from of understanding) ทั้ง 12 ประเภทจะทำให้เกิดความรู้ที่เป็นระบบ

ซึ่งความรู้ที่เป็นระบบนี้ เรียกว่า ทฤษฎีอนุমানนิยม(Apriorism) และคานท์ใช้วิธีการนี้ พิสูจน์ความมีอยู่ของ โลก วิญญาณ พระเจ้า ดังนี้

1) การพิสูจน์ความคิดเกี่ยวกับโลก มนุษย์ต้องนำเพทนาการต่างๆ ภายนอกมาจัดระบบ โดยการคิดหาเหตุผลให้ตรงกับความคิดเรื่องโลกที่มีอยู่ ถ้าตรงกันความคิดของเรา ก็จะเป็นจริง ถ้าไม่ตรงกัน ความคิดนั้นก็ไม่มีจริง

2) การพิสูจน์ความคิดเกี่ยวกับวิญญาณ มนุษย์ต้องนำเพทนาการ หรือ ประสบการณ์ภายใน มาจัดระบบด้วยการหาเหตุผลให้ตรงกับความคิดเรื่องวิญญาณที่มนุษย์มีอยู่ ถ้าความคิดตรงกันก็จะเป็นจริง ถ้าไม่ตรงกันความคิดนั้นก็ไม่มีจริง

3) การพิสูจน์ความคิดเกี่ยวกับพระเจ้า มนุษย์ต้องนำความคิดเรื่องโลกและความคิดเรื่องจิต วิญญาณมาจัดระบบ โดยการคิดหาเหตุผลให้ตรงกับความคิดเรื่องพระเจ้าที่มีอยู่ ถ้าตรงกันความคิดนั้นก็จะเป็นจริง ถ้าไม่ตรงกันก็แสดงว่าไม่จริง

อย่างไรก็ตามคานท์ถือว่าสิ่งที่ปรากฏ คือ โลก ซึ่งพิสูจน์ได้ด้วยเหตุผลทางทฤษฎีหรือเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ แต่อภิปรัชญาของจิต และเสรีภาพของมนุษย์ วิญญาณและพระเจ้า เป็นสิ่งที่เราไม่สามารถรู้ได้ด้วยประสบการณ์ นั่นแสดงว่าโดยทฤษฎีแล้วคานท์เชื่อเรื่องวิญญาณอมตะ และเห็นว่ามนุษย์ไม่มีทางที่จะพิสูจน์ได้ว่า สิ่งเหล่านี้มีอยู่จริงหรือไม่ แต่มนุษย์มีเหตุผลที่สามารถทำให้

ตนเองเปลี่ยนแปลงจากความสนใจมาเป็นการปฏิบัติ นั่นคือ เหตุผลทางจริยศาสตร์ คานท์จึงเชื่อว่า
ความคิดต่างๆ นั้นมีคุณค่าในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะเรื่องศีลธรรมดังกล่าวที่ว่า

**“จงปฏิบัติตามหลักจริยศาสตร์ให้สำเร็จ
แล้วท่านจะรู้ว่าวิญญูณและพระเจ้ามีหรือไม่”**

จริยศาสตร์

คานท์ถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่อยู่ในโลกแห่งศีลธรรม มนุษย์จึงกระทำสิ่งต่างๆ ตามความต้องการ ซึ่งเป็นอิทธิพลของสัญชาตญาณ แรงกระตุ้น ความปรารถนาของตน แต่บางครั้งมนุษย์ก็กระทำตรงกันข้ามกับความปรารถนาของตนเองเพราะรู้หน้าที่ และตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ที่แสดงว่ามนุษย์สามารถกำหนดพฤติกรรมของตนได้ คานท์จึงกล่าวว่า

**“สัตว์ที่มีเหตุผล ย่อมดำรงอยู่ในฐานะที่เป็นจุดหมายในตัวเอง
มิใช่เป็นเพียงเครื่องมือที่จะถูกนำไปใช้เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ใดๆ”**

มนุษย์ทุกคนดำเนินชีวิตไปตามวิถีทางของตนเอง ตามสิ่งที่ตนเองควรทำ ทั้งนี้เพราะมนุษย์รู้จักแบ่งแยกถึงความแตกต่างของ “ความต้องการ” และ “หน้าที่ที่ควรกระทำ” ซึ่งเป็นผลจากการที่มนุษย์มีภาวะส่วนหนึ่งที่อยู่ในโลกแห่งปัญญาหรือโลกแห่งเหตุผล

สำหรับความดี ความเลว สิ่งใดควรกระทำหรือไม่ควร มนุษย์ควรพิจารณาจากเจตนา นั่นคือ การกระทำจะต้องคำนึงถึงศีลธรรม และใช้ศีลธรรมเป็นหลักตัดสินความดี ดังนั้นการตัดสินการกระทำจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับผลของการกระทำนั้นๆ แต่ขึ้นอยู่กับเจตนาที่ดีเป็นสำคัญ หมายถึงการกระทำตามหน้าที่ (Duty for duty's sake) เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นจากเหตุผลหรือหลักการ โดยไม่คำนึงถึงผลใดๆ ที่จะเกิดขึ้นไม่ว่าผลนั้นจะเป็นคุณหรือโทษ ได้หรือเสีย ไม่ว่าผลนั้นจะตกแก่ตัวเองหรือผู้อื่น เพราะว่ามันก็คือการทำหน้าที่ เป็นการทำตามกฎเกณฑ์โดยไม่คำนึงถึงอะไรทั้งสิ้น

ที่สำคัญคือมนุษย์ควรกลับมาสู่ความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ มนุษย์ที่สมบูรณ์ที่ว่ามีใครผู้ที่มีความสุขแต่คือผู้ที่ใช้ปัญญา ซึ่งปัญญานี้เป็นศักดิ์ศรีของมนุษย์ และปัญญาจะทำให้เรารู้ว่า เรากับคนอื่นเท่ากัน สำหรับความเห็นแก่ตัวนั้นเกิดขึ้นจากความรู้สึกและผลประโยชน์ คานท์ถือว่าคนเห็นแก่ตัวนั้นเป็นผู้ที่ไม่ยึดมั่นกับปัญญา ซึ่งเป็นธาตุแท้ของมนุษย์ ส่วนผู้ที่คำนึงถึงผู้อื่นคือผู้ที่

กลับมาเป็นมนุษย์ที่แท้จริง ดังคำกล่าวของคานท์ว่า “จงปฏิบัติต่อผู้อื่นเหมือนอย่างที่ต้องการให้เขาปฏิบัติต่อท่าน”

จิตนิยมวัตถวิสัยหรือจิตนิยมปรวิสัย(objective idealism)

จิตนิยมวัตถวิสัยหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "จิตนิยมสมบูรณ์" (absolute idealism) ถือว่าสิ่งที่มีอยู่จริงนั้นมีอย่างเดียวคือจิตสมบูรณ์(absolute mind) สิ่งอื่นๆ ทั้งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ เป็นเพียงการสำแดงของจิตสมบูรณ์ และพัฒนาตามขั้นตอนไปสู่ความเป็นจิตสมบูรณ์ นักคิดคนสำคัญ คือ เกออร์ก วิลเฮล์ม ฟรีดริช เฮเกล(Georg Wilhelm Friedrich Hegel : 1770-1831) นักปรัชญาชาวเยอรมัน กล่าวถึง ปรากฏการณ์วิทยา(phenomenology) หมายถึง ศาสตร์ที่ศึกษาเรื่องจิต โดยพิจารณาการสำแดงตัวของจิตสมบูรณ์ในรูปต่างๆ ซึ่งเฮเกลเชื่อว่าสิ่งสมบูรณ์นี้คือจิต

ปฏิพัฒนาการ

เฮเกล กล่าวถึง ปฏิพัฒนาการ(Dialectic)⁹ ว่าเป็นพัฒนาการโดยการขัดแย้งของจิตสมบูรณ์ (absolute mind) ที่มีอยู่ดวงเดียว ไม่มีการหยุดนิ่ง และที่สำคัญคือมีการพัฒนาแบบขัดแย้งภายในตัวเองเสมอ ซึ่งจิตสมบูรณ์ที่ว่านี้ทำการอยู่ 3 ขั้นตอน คือ

- (1) กวาะพื้นฐาน (thesis)
- (2) กวาะแย้ง (antithesis)
- (3) กวาะสังเคราะห์ (synthesis)

ปฏิพัฒนาการ(Dialectic) ว่าเป็นพัฒนาการโดยการขัดแย้งจริง เมื่อถึงภาวะสังเคราะห์ได้ครั้งหนึ่ง จิตก็จะก้าวหน้าไปขั้นหนึ่ง ซึ่งผลนี้จะเป็นภาวะพื้นฐานของปฏิพัฒนาการขั้นต่อทันที และจิตจะปฏิพัฒนาเช่นนี้เรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด

พลังแห่งความขัดแย้ง

กระบวนการของเหตุผลเป็นวิวัฒนาการ เป็นเหตุและผล ซึ่งเป็นไปโดยพระเจ้า (The Devine providence) พระเจ้าจึงเป็นผู้สร้างความคิด เป็นพลังผลักดันความคิดทางประวัติศาสตร์ พลังในที่นี้คือความขัดแย้ง นั่นคือทุกสิ่งมี “ความเป็น” และ “ความไม่เป็น” ในเวลาเดียวกัน ทั้งสองสิ่งคือความขัดแย้ง เป็นหัวใจของการเปลี่ยนแปลง พลังแห่งความขัดแย้งทำให้เกิดความก้าวหน้า

ซึ่งไม่มีสิ่งใดจะขัดขวางพลังนี้ได้ แม้มนุษย์เองก็ไม่สามารถควบคุมได้ มนุษย์เป็นเพียงสิ่งหนึ่งที่ถูกควบคุม พลังแห่งความขัดแย้งนี้เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดสิ่งใหม่ขึ้น และในที่สุดมนุษย์จะได้พบกับเสรีภาพ และสิ่งสมบูรณ์ ดังนั้นจึงต้องยอมรับว่าสิ่งที่ขัดแย้งกันย่อมผสมผสานระหว่างสิ่งสมบูรณ์และทำลายสิ่งที่ไม่สมบูรณ์ออกไป จากแนวคิดนี้ทำให้เฮเกลเชื่อว่าประวัติศาสตร์ก็ดำเนินการในลักษณะนี้เช่นกัน และว่าประวัติศาสตร์จะชำระอยู่เสมอ ซึ่งเป็นไปตามหลักปฏิพัฒนาการ

จิตนิยมสมบูรณ์

เฮเกล เชื่อว่าจิตสมบูรณ์(The absolute mind) ซึ่งมีอยู่ในจิตมนุษย์ปฏิพัฒนาการอย่างช้าๆ โดยอาศัย ปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) ผ่านกระบวนการขั้นแรกคือ ศิลปะ(art) ที่ความคิดได้แสดงตัวออกมาในรูปของความรู้สึกทางประสาทสัมผัส ศิลปะ(art) นี้มีอยู่หลายระดับ เริ่มส่วนที่สสารมีความสำคัญ คือ สถาปัตยกรรม(วิชาการก่อสร้าง) ซึ่งเป็นตัวแทนและการแสดงออกของจักรวาลทางด้านดาราศาสตร์ อย่างไรก็ตามสถาปัตยกรรมไม่สามารถที่จะแสดงปัจเจกภาพที่ถูกต้องได้ แต่ก็อาศัยอยู่ในรูปที่เป็นปรนัย และไม่ผสมกับสิ่งอื่นๆ

ความก้าวหน้าระดับต่อมาคือ ประติมากรรม(วิชาช่างปั้น) มีความสมบูรณ์ทางจิตใจมากกว่าสถาปัตยกรรม ซึ่งปฏิมากรสามารถแสดงความคิดเห็นที่เป็นของตนเองออกมาได้หลากหลายกว่าสถาปนิก สามารถแสดงชัยชนะของอนันตภาพได้ ปฏิมากรรมจึงเป็นอารยธรรมที่สำคัญของกรีกและโรมัน สำหรับจิตรกรรม ทำให้เราพรรณนาและวาดให้เห็นบุคลิกภาพได้ชัดเจน มีคุณค่าทางความคิดที่ประกอบด้วยเหตุผลสมบูรณ์ แสดงตัวออกทางดนตรีและบทกวี(Music & Poetry) ซึ่งมีฐานะเป็นศิลปะอันทัน เพราะขึ้นอยู่กับประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ในขณะที่เดียวกันจิตรกรรมก็เหมือนกับสถาปัตยกรรมและปฏิมากรรมในฐานะเป็นศิลปะปรนัย

ศาสนาเป็นเรื่องของศรัทธาและพระเจ้า ยังไม่ใช่ตัวแทนของการพัฒนามนุษย์ในขั้นสูง เฮเกลได้ใช้หลักปฏิพัฒนาการศึกษาศาสนา โดยให้ศาสนาตะวันออก¹⁰เป็นตัวแทนของภาวะพื้นฐาน(thesis) ศาสนาตะวันตก¹¹เป็นตัวแทนของภาวะขัดแย้ง (antithesis) สำหรับศาสนาคริสต์เป็นตัวแทนของภาวะสังเคราะห์(synthesis) เพราะศาสนาคริสต์พยายามรวมอนันตภาพและอันตภาพเข้าเป็นสิ่งเดียวกัน โดยพระเจ้าและมนุษย์ก็คือตัวแทนที่แสดงออกถึงความเป็นเอกภาพ(unity) โดยพระเจ้าเป็นผู้ประสานและเป็นตัวกลางระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า พระเยซูจึง

เป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นจริงในศาสนาคริสต์ พระเยซูในทัศนะของเฮเกลจึงเป็นทั้งมนุษย์และพระเจ้า

ปรัชญาเป็นศาสตร์สูงสุด เป็นการพัฒนาระดับสูง ที่ผ่านระบบปฏิพัฒนาการ จนสามารถเข้าถึงภาวะจิตสมบูรณ์ ซึ่งเรื่องที่สำคัญที่สุดคือ เรื่องตรีเอกานุภาพ(Trinity) ดังนี้

- (1) พระบิดา เป็นตัวแทนของภาวะพื้นฐาน (thesis)
- (2) พระบุตร เป็นตัวแทนของภาวะขัดแย้ง (antithesis)
- (3) พระจิต เป็นตัวแทนการแสดงออกของภาวะสังเคราะห์ (synthesis)

การเข้าใจถึงพระจิต ตามหลักนี้ถือว่ามีความสมบูรณ์ และจิตสมบูรณ์ก็ได้แสดงตัวออกมาอย่างชัดเจน เฮเกลเชื่อว่าหลักปฏิพัฒนาการสามารถนำมนุษย์ออกจากโลกแห่งวัตถุ ไปสู่อาณาจักรแห่งจิตวิญญาณ สามารถเข้าถึงเหตุผลสมบูรณ์และจิตสมบูรณ์ได้

กิจกรรมเสนอแนะ

ให้นักศึกษาจัดกลุ่มอภิปรายถึงความมีอยู่ของจิตสมบูรณ์(พระเจ้า) และการมีอยู่ของสิ่งต่างๆ ที่ขึ้นอยู่กับการรับรู้ของจิต

คำถามท้ายบท

1. จิตนิยมอัตวิสัย อธิบายถึงความมีอยู่ของจิตและสสารอย่างไร
2. จิตนิยมอุดรวิสัยกล่าวถึงสิ่งแท้จริงที่เรียกว่านอูเมนา(noumena) อย่างไร
3. กระบวนการทำงานของจิตในการเก็บความรู้สึก ตามหลักจิตนิยมอุดรวิสัยเป็นอย่างไร
4. ปฏิพัฒนาการคืออะไร และมีกระบวนการอย่างไร จงอธิบายและยกตัวอย่างประกอบ

เชิงอรรถ

¹ อธิวิสัย หรือ อธิสัย (Subjective) หมายถึง การมีอยู่เฉพาะในจิตใจของแต่ละคน หรือ ความคิดของแต่ละคน

² George Berkeley. The Principle of Human Knowledge. Ed By G.J.Warlock (London: Collins Clear Type Press, 1969)p. 67.

³ สิ่งภายนอก เป็นสิ่งที่ไม่มียพลังหรือกิจกรรมใดๆ (inert , inactive) ไม่มีพลังที่จะก่อให้เกิดสิ่งใด และไม่สามารถที่จะเป็นสาเหตุของผัสสะมนุษย์ได้

⁴ Kant, I. Fundamental Principles of The Metaphysics of Morals (Newyork: The Little Liberae of Liberal Arts, 1949) p 68.

⁵ เหตุผลประยุกต์(practical reason) เป็นคำที่คานท์เรียกสมรรถภาพที่มนุษย์ใช้ในการเข้าใจโลกแห่งความจริง เหตุผลทฤษฎี (pure reason) เป็นคำที่คานท์เรียกสมรรถภาพที่มนุษย์ใช้ในการเข้าใจโลกแห่งผัสสะ

⁶ ประเภท(categories) เป็นหลักความสัมพันธ์พื้นฐานแห่งความเข้าใจของมนุษย์ 12 ประการ คือ

1. หมวดปริมาณ ประกอบด้วย 3 ส่วน

- 1) เอกภาพ(unity)
- 2) พหุภาพ(plurality)
- 3) สรรพภาพ(totality)

2. หมวดคุณภาพ ประกอบด้วย 3 ส่วน

- 4) การยืนยัน (affirmation)
- 5) การปฏิเสธ (negation)
- 6) การจำกัด (limitation)

3. หมวดความสัมพันธ์ ประกอบด้วย 3 ส่วน

- 7) อนุสัยภาพและธารณภาพ (inherence and subsistence)
- 8) เหตุภาพและนิสสัยภาพ (causality and dependence)
- 9) ความมีอยู่ร่วมกัน (community)

4. หมวดอัญรูปภาพหรือระดับความแน่นอน (modality)

- 10) ความเป็นไปได้และความเป็นไปไม่ได้ (possibility and impossibility)
- 11) ความมีอยู่และความไม่มีอยู่ (existence and non-existence)
- 12) ความจำเป็นและความบังเอิญ (necessity and contingency)

⁷ เพพนาการ คือ การนำความรู้หรือเนื้อหา มาจัดระเบียบทำให้เป็นความรู้ที่แน่นอน

⁸ Kant, I. Op.Cit. p 45.

---

⁹ dialectic ตามหลักของโสกราตีส (Socrates) หมายถึง หลักการในการถกเถียง 3 ขั้นตอน เริ่มจากการขอความรู้ ซึ่งให้เห็นว่าต้องมีข้อสรุปบางอย่างที่จะเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และชี้ให้เห็นว่าข้อสรุปนั้นขัดแย้งกับข้อความที่ยอมรับอยู่ก่อนแล้ว และถ้าหากว่าคู่สนทนาไม่ยอมรับก็จะเริ่มต้นใหม่เรื่อยไป

¹⁰ ในทฤษฎีของเฮเกิล ศาสนาตะวันออก นั้นให้ความสำคัญกับพระเจ้าเป็นผู้สูงสุด โดยเฉพาะศาสนาที่อินเดียที่เชื่อว่าความเป็นจริงมีหนึ่งเดียวคือ พระพรหม และเป็นความจริงสมบูรณ์มีอำนาจสูงสุด เป็นอนันตภาพ (the infinite) มนุษย์เป็นเพียงมายา ซึ่งแนวความคิดแบบนี้มีในศาสนาของจีนด้วย (เฮเกิลเข้าใจว่าพุทธศาสนาก็เป็นศาสนาเทวนิยมด้วย)

¹¹ ศาสนาตะวันตก ได้แก่ศาสนาของกรีก ที่เชื่อในเรื่องพระเจ้าหลายองค์ (poly theism) และพระเจ้าทุกองค์ก็ใช้ชีวิตหาความสุขสำราญเช่นเดียวกับมนุษย์ เทพเจ้าบางองค์มีการตายและจุติแบบมนุษย์ มีสภาวะเป็นอนันตภาพ (the finite)